

Partnerské násilí a neplatnost kanonického manželství

Martina Vintrová

Následující text se zabývá skutečnostmi, které mohou pomoci v hodnocení důkazů v řízeních o neplatnost manželství před soudy katolické církve, v nichž figuruje partnerské násilí jako projev příčiny neplatného uzavření manželství. Zaměřuje se pak zvláště na specifika, která se objevují v důkazní fázi řízení při hodnocení výpovědí stran a svědků, aniž si činí nárok podat vyčerpávající informaci o problematice partnerského násilí.

Ze statistiky Diecézního soudu v Plzni vyplývá, že se nejedná o zanedbatelný problém. Z celkového počtu 62 kauz zaslaných soudu v období od data jeho vzniku dne 1. července 2009 do 31. prosince 2017 se jedná o 22 % případů. Kauz, ve kterých se vyskytlo partnerské násilí, je ale celkově více, přibližně 30 %, v ostatních však byla posuzována jiná příčina neplatnosti, než ta, jejímž projevem by bylo partnerské násilí.

Zhruba v jedné desetině případů byli obětí násilí muži, ve většině případů však byly obětí ženy. Mezi těmito případy jsou početně přibližně stejnou měrou zastoupena manželství, která se rozpadla do 10 let od uzavření sňatku, i ta, která trvala 10 a více let (v jednom případě 29 let). Asi dvě třetiny žádostí byly podány do 3 let po rozvodu manželství u světského soudu, zbytek do 10 až 15 let po rozvodu.

1. Základní principy magisteria

Societas coniugalís je dobro chtěné a ustanovené Bohem, určené k rozmnožení lidského rodu, psychofyzickému dobru a vzájemnému zdokonalování manželů. Jako cíl manželství jsou tedy definovány *bonum prolis* a *bonum coniugum*. Církev hledí na manželský svazek s úctou, vysoko jej cení a spojuje ho s láskou. Papež

Benedikt XVI. říká: „Manželství založené na výlučné a definitivní lásce se stává ikonou vztahu Boha k jeho lidu, opačně platí, že způsob, jakým miluje Bůh, se stává mírou lidské lásky.“¹ V církevních dokumentech opakovaně nalézáme chválu manželské lásky a láskyplného manželského soužití a kritiku vztahů nedobrych.²

Protože manželství má kromě jiných také svou právní dimenzi, některé skutečnosti v něm lze vyjádřit a regulovat právně.³ Také kanonické právo pracuje s pojmem dobra manželů, které je jedním z cílů manželství. Člověk, který uzavírá manželství pro jiný cíl, nebo člověk, který nechce či není schopen z psychologických důvodů dobro druhého zajistit, nemůže uzavřít platné manželství.⁴

Oba manželé mají v manželství stejnou důstojnost a stejná práva a povinnosti v tom, co patří ke společenství manželského života. Diskriminace v manželství z důvodu pohlaví je nepřijatelná. „Když stvořil Bůh člověka jako ‚muže a ženu‘, daroval stejným způsobem muži i ženě osobní důstojnost a dal jim nezcizitelná práva a odpovědnosti, jaké přísluší lidské osobě. U ženy je především třeba zdůraznit, že má stejnou důstojnost a odpovědnost jako muž.“⁵

2. Základní pojmy v oblasti domácího násilí

Týrání osoby žijící ve společném obydlí a týrání osoby svěřené jsou podle § 199 a § 198 trestního zákoníku z roku 2009 trestným činem. Proto budeme jejich původce nazývat pachatelem a osoby tímto jednáním zasažené obětí. Společným znakem těchto trestných činů je jednání pachatele, které se označuje jako týrání, tj. zlé nakládání, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou vytrvalostí, které týraná osoba pociťuje jako těžké příkoří. Tyto trestné činy mohou být spáchány násilnou i jinou formou.

¹ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, čl. 11.

² Srov. LEV XIII., *Arcanum divinae*; PIUS XI., *Casti connubii*, čl. 10; kán. 111 CIC/1917; kán. 1055, 1095 a 1101 CIC/1983; JAN PAVEL II., *Mulieris dignitatem*, čl. 6 a 10; JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, čl. 11, 22 až 25; *Katechismus katolické církve*, čl. 1601.

³ Srov. např. CASTAÑO, José Manuel Fernández, *Il sacramento del matrimonio*, Roma, 1994, s. 25–61; MONTAGNA, Enrica, *Bonum coniugum: profili storici*, in: *Il «bonum coniugum» nel matrimonio canonico*, Città del Vaticano, 1996, s. 33–61; ZUANAZZI, Gianfrancesco, *Bonum coniugum: profili socio-psicologici*, tamtéž, s. 63–88.

⁴ Srov. kán. 1055, 1095, 3°; 1101 a 1135 CIC/1983.

⁵ JAN PAVEL II., *Familiaris consortio*, čl. 22. Dále srov. PIUS XI., *Casti connubii*, čl. 10, 23 až 27; FRANTIŠEK, *Amoris laetitia*, čl. 54.

Násilnou formou se míní fyzické útoky vůči tělu oběti, které mohou, ale nemusí dosáhnout intenzity ublížení na zdraví podle § 145 a § 146 trestního zákoníku. Jinou formou mohou být např. slovní urážky, ponižování, odpírání jídla, pití, spánku a hygieny.⁶ Podle některých autorů je domácí násilí sociálně-patologickým jevem *sui generis* a pro svou neveřejnost je nejnebezpečnější z forem agrese.⁷

V odborné literatuře lze nalézt pojmy násilí v rodině, rodinné násilí, domácí násilí a partnerské násilí, přičemž definice těchto pojmů nejsou jednotné. V tomto textu se přidržíme definic uváděných v publikaci Terezy Cimrmannové a kolektivu.⁸ Pojem násilí v rodině či rodinné násilí je zde vymezen jako bezprávně vynucená nadvláda některého člena rodiny nad jiným členem v širokém slova smyslu. Může probíhat v rámci domácnosti i mimo tuto domácnost (mezi rozvedenými manžely).

Je více vázáno na konflikt a role jeho aktérů se mohou střídat. Jeho specifickou variantou je pak domácí násilí, tj. násilí, které se děje mezi osobami sdílejícími společnou domácnost (ať už jsou spojeni příbuzenskými vztahy, nebo nikoliv). Jde zde opět o moc a kontrolu, kdy násilná osoba používá svou moc a snaží se oběť donutit k tomu, co chce. Tato moc může být různá – fyzická, psychická, společenská.

Definičními znaky domácího násilí jsou (musí být přítomny všechny čtyři): 1. opakování a dlouhodobost násilí, 2. jeho eskalace, 3. jasná a neměnná rozdělení rolí (asymetrie vztahu mezi partnery), 4. neveřejnost. Nejvíce se domácí násilí vyskytuje v partnerském vztahu, a proto v užším pojetí bývá popisováno jako partnerské násilí. Tento pojem budeme používat v následujícím textu jako označení pro násilí mezi manžely.

Jak uvádí Ludmila Čírtková, všechny výzkumy ve světě provedené do 90. let 20. století uvádějí, že v 92 až 98 % případů jsou oběťmi partnerského násilí ženy. I když pozdější studie potvrzují, že partnerské násilí není výlučně jednosměrnou záležitostí, jak statistiky středisek pomoci, tak policejní či justiční statistiky i další

⁶ Srov. STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLEND, Milan, *Násilná kriminalita*, Praha, 2014, s. 106–108.

⁷ Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, ŽATECKÁ, Eva, DÁVID, Radovan, KORNEL, Martin, *Právo proti domácímu násilí*, Praha, 2011, s. 5.

⁸ Srov. CIMRMANNOVÁ, Tereza a kol., *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu*, Aplikace v kontextu rodinného násilí, Praha, 2013, 197 s.

průzkumy provedené v České republice i ve světě stále vykazují zřetelně převažující počet žen mezi oběťmi partnerského násilí.⁹

Jedna z prvních definic násilí, v tomto případě konkrétně násilí na ženách, která se stala mezinárodně uznávanou, byla definice Deklarace Spojených národů o odstranění násilí proti ženám z roku 1993: „Násilí je jakýkoli akt, který má za následek fyzické, sexuální či psychické ublížení či utrpení, včetně vyhrožování tímto aktem, nátlaku či potlačování svobody jednotlivce, ať již se tak děje ve veřejném nebo soukromém životě.“ Tuto definici můžeme vztáhnout na partnerské násilí obecně.

Mezi nejvíce rozšířené definice partnerského násilí dále patří ta, kterou stanovila Národní akademie věd Spojených států amerických v roce 1998 a jež je součástí většího celku definice násilí v rodině: „V případě dospělých takové násilí zahrnuje akty fyzického či psychického ublížení. Násilí mezi partnery může zahrnovat sexuální násilí či útoky, fyzické ublížení, vyhrožování ublížením či zabitím, zabraňování vykonávání běžných činností svobodného člověka a odepírání finančních prostředků.“¹⁰

Partnerské násilí má tyto základní formy: fyzické násilí, psychické násilí, ekonomické násilí, sociální násilí, sexuální násilí. Fyzické násilí je nejhrubší a nejvíce viditelnou formou. Pachatel při něm používá fyzickou sílu nebo hrozí jejím použitím, aby oběť zastrašil, poškodil nebo ohrozil. V případě psychického násilí jde o vyvolávání duševního utrpení, duševní úzkosti, bolesti nebo strasti. Může být neverbální i verbální.

Nejčastější formou psychického násilí je soustavné přehlížení názorů, myšlenek a postojů druhého, snaha partnera přehnaně kontrolovat chování druhého, což se

⁹ Přehled terénních šetření a sociologických výzkumů v České republice od roku 1991 do roku 2006 podávají ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., *Domácí násilí*, Praha, 2011, s. 27–32, další přehled výzkumů u nás i v zahraničí uvádějí BURIÁNEK, Jiří, PODANÁ, Zuzana, *Domácí násilí jako společenský problém a výzkumné téma*, in: *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*, Praha, 2006, s. 15–23. Dále srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forezní psychologie*, Plzeň, 2004, s. 233–235; TOPINKA, Daniel (ed.), *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu*, Základní fakta a výsledky, Ostrava, 2016, s. 19–24; MARTINKOVÁ, Milada, SLAVĚTÍNSKÝ, Vladan, VLACH, Jiří, *Výbrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*, Praha, 2014, s. 10–22, dostupné na <<https://perma.cc/KN6K-LPCR>> (10. 6. 2018); *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–2018*, Praha, 2015, s. 8–11, dostupné na <<https://perma.cc/MLA5-3UBA>> (10. 6. 2018).

¹⁰ PIKÁLKOVÁ, Simona, *Úvod: Východiska výzkumu partnerského násilí*, in: PIKÁLKOVÁ, Simona, PODANÁ, Zuzana, BURIÁNEK, Jiří, *Ženy jako oběti partnerského násilí: sociologická perspektiva*, Praha, 2015, s. 14.

projevuje zvýšenou žárlivostí a snahou mít neustálý přehled o aktivitách oběti, dále je to ponižování a verbální agrese, zastrašování a výhrůžky.

Ekonomické násilí znamená ekonomickou kontrolu, omezování či úplné odepření přístupu k penězům i k informacím ohledně finanční situace domácnosti, zneužívání věcí druhého a neoprávněné nakládání s jeho majetkem.

Sociální násilí zahrnuje omezování či zakazování kontaktů, někdy až úplnou izolaci, a využívání dětí či jiných osob k nátlaku.

Sexuální násilí je nedobrovolný sexuální kontakt jakéhokoliv druhu a jakékoliv nucení podílet se na nežádoucích, nebezpečných nebo ponižujících sexuálních aktivitách.¹¹

Příčiny násilného chování mohou být různé a je obtížné je vysvětlit. Nejčastěji jsou uváděny tyto zdroje násilného chování: těžký stres či stresové okolnosti (např. vážné finanční problémy, nezaměstnanost, vážná nemoc, nehoda, výchovné problémy s dětmi, nečekané a neplánované těhotenství), frustrace, ohrožení, charakteristiky vztahu (příčiny vzájemné závislosti), partnerské neshody, boj o moc, vzory a modely chování z původní rodiny, identifikace s agresorem (osoba, která v dětství zažívala bezmoc a slabost při tvrdém fyzickém trestání, se s těmito pocity vyrovná tak, že se sama stane agresorem – tím, kdo je silný), alkohol a drogy, zdravotní indispozice, neurologické poruchy, poškození mozku a jeho dysfunkce, psychická onemocnění, poruchy osobnosti, velká tolerance společnosti vůči násilí.

Muži-oběti častěji pocházejí z rodiny, kde agresorem byla matka. Co se týče vztahu míry psychického násilí k charakteristikám ženských obětí, podle výzkumu z roku 2013 se statisticky žádný významný vztah neprokázal. Oběťmi psychického násilí jsou ženy různých sociálních charakteristik podobnou měrou.¹² V případě mužů-obětí psychického násilí, existuje méně seriózních výzkumných studií. Z nejnovějšího domácího výzkumu z roku 2012 vyplývá, že významně méně často se obětí domácího násilí stali muži podnikatelé, důchodci, studenti a muži s vyšším příjmem. Riziko násilí je nejvyšší mezi 40. až 50. rokem muže.

¹¹ Srov. HOUBOVÁ, Drahomíra a kol., *Psychologie pro právníky*, Plzeň, 2008, s. 227–229; PODANÁ, Zuzana, *Psychické násilí*, in: PIKÁLKOVÁ, Simona, PODANÁ, Zuzana, BURIÁNEK, Jiří, *Ženy jako oběti partnerského násilí: sociologická perspektiva*, s. 80–117; ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., *Domácí násilí*, s. 46–61; CONWAYOVÁ, Helen L., *Domácí násilí*, Příručka pro současné i potenciální oběti, Praha, 2007, s. 13–28.

¹² BURIÁNEK, Jiří, PIKÁLKOVÁ, Simona, PODANÁ, Zuzana, *Násilí na mužích*, Sonda do zákoutí partnerských vztahů, Praha, 2014, s. 38–40; PODANÁ, Zuzana, *Psychické násilí*, s. 84–90.

Nejčastější formou psychického násilí na mužích je žárlivost a kontrola ze strany partnerky. Jak u mužů, tak u žen se prokázala rostoucí míra partnerského násilí u nezaměstnaných a osob s nižším než středoškolským vzděláním. Z hlediska religiozity se u mužů pachatelů vztah k partnerskému násilí neprokázal, zatímco u věřících žen jsou projevy násilí výrazně méně časté.¹³

3. Možné důsledky partnerského násilí pro kanonické manželství

Z výše uvedeného je zřejmé, že výskyt násilí mezi manžely může indikovat, že manželství mohlo být uzavřeno neplatně. Důvodů neplatnosti může být více: např. vyloučení dobra manželství či částečná simulace manželského souhlasu, podvod, omyl, či neschopnost z vážných příčin psychické povahy převzít podstatné manželské povinnosti.¹⁴

Porušování intimity, bezpečnosti a osobní integrity je porušováním základních lidských práv každého člověka a není ospravedlnitelné manželským svazkem. Nikdo nemá právo druhého napadat a ani život v manželství nezbavuje člověka jednoho z jeho přirozených práv – práva na obranu. Nikdo není povinen nechat si ubližovat. Snášet zlé s někým neznamená snášet všechno zlé od něho.

Katolická církev nežádá po partnerech, aby tak činili, jinak by neuzákonila možnost zákonného odloučení manželů *manente vinculo* z důvodu nevěry nebo nebezpečí na duši či na těle manžela nebo dětí: „Odloučení manželů při trvání manželského svazku může být v jistých případech oprávněné, jak stanoví kanonické právo. Jestliže občanský rozvod je jediným možným způsobem, jak zajistit určitá oprávněná práva, jako je péče o děti nebo ochrana majetku, je možné se s tím smířit, a není to pak nějaká mravní vina.“¹⁵

¹³ Srov. BURIÁNEK, Jiří, PIKÁLKOVÁ, Simona, PODANÁ, Zuzana, *Násilí na mužích*, s. 29–41; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Domácí násilí na mužích z pohledu teorie a praxe*, in: *Muži jako oběti domácího násilí*, Brno, 2011, s. 16–17; BURIÁNEK, Jiří, *Muži na kolotoči domácího násilí*, in: *Muži jako oběti domácího násilí*, s. 28–37; BURIÁNEK, Jiří, KUCHAR, Pavel, *Domácí násilí na mužích – pilotní sonda*, in: *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*, s. 67–69; ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., *Domácí násilí*, s. 95–96.

¹⁴ V posledním případě je třeba rozlišit, zda se jedná opravdu o neschopnost, nebo zda je tato situace výsledkem zanedbání nebo špatného užití přirozených a nadpřirozených prostředků jak k osobnímu růstu, tak k rozvoji manželského života. Srov. JAN PAVEL II., *Discorso al Tribunale della Rota Romana – 5 febbraio 1987*, čl. 7, in: ERLEBACH, Grzegorz (ed.), *Le Allocuzioni dei Sommi Pontefici alla Rota Romana (1939–2003)*, Città del Vaticano, 2004, s. 206.

¹⁵ *Katechismus katolické církve*, čl. 2383.

Tato možnost není novinkou Kodexu kanonického práva z roku 1983, ale najdeme ji i ve starších dokumentech.¹⁶ Partnerské násilí nemá zpravidla dopady jen na partnera, který je týrán, ale i na děti a jiné osoby, které jsou svědky násilí nebo které žijí v prostředí, kde je násilí mezi partnery běžné. Jmenovitě dětem může být odchod ze společné domácnosti žádoucí, protože u dětí vyrůstajících v rodině s partnerem, který je násilníkem, se objevují různé somatické a psychické poruchy.¹⁷

4. Některá specifika dokazování v případě partnerského násilí

V řízení před soudem získává soudce důkazy svobodně a svobodně je posuzuje podle svého svědomí, při zachování právních norem o účinnosti některých důkazů. K vynesení rozsudku musí získat mravní jistotu na základě spisu a důkazů. Připouští se důkaz jakéhokoliv druhu, hodnotí se pouze jeho užitečnost pro danou kauzu a jeho dovolenost. Důkazem jsou výpovědi stran a svědků, ať už soudní nebo mimosoudní, dále listiny, znalecké posudky, soudní ohledání, indicie, okolnosti a další prvky.¹⁸

Délka trvání manželství je jednou z okolností a dlouhé soužití v manželském svazku se obvykle vnímá jako ukazatel jeho platnosti. V případě partnerského násilí to ale nemusí tak být. Nejprve je zde třeba zodpovědět otázku, proč došlo k uzavření manželství s násilnou osobou (*causa contrahendi*) a proč v něm oběť setrvala někdy velmi dlouho. Mohlo by se zdát, že dlouhé setrvávání v manželství ukazuje na neexistenci výrazných problémů a tedy na platnost manželství. Je ovšem prokázáno, že domácí násilí vede obecně u oběti k poklesu schopností řešit efektivně svou situaci.¹⁹

Osoby vystavené krizové situaci, jíž život v násilném vztahu je, nejednají tak, jak by se lidem zvnějšku jevilo logické. Reakce člověka na krizi závisí na řadě

¹⁶ Srov. LEV XIII., *Arcanum divinae*; kán. 1131 § 1 CIC/1917; kán. 1151 až 1155 CIC/1983; *Katechismus katolické církve*, čl. 1649.

¹⁷ Srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 245–246; ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., *Domácí násilí*, s. 25; BUSCOTTE, Andrea, *Z pekla ven*, Žena v domácím násilí, Brno, 2008, s. 87–95.

¹⁸ Srov. ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Diritto processuale canonico*, Roma, 2006, s. 402–492; ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Prova e difesa nel processo di nullità del matrimonio canonico*, Temi controversi, Lugano, 2008, s. 41–65.

¹⁹ Srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 252–254.

faktorů a na traumatickou událost se prakticky nelze předem připravit. Opožděné oznámení vlastní viktimizace je u domácího násilí celkem běžnou záležitostí. Na počátku i během známosti se nemusejí vyskytovat žádné známky toho, že ve vztahu dojde k násilí. V první fázi namlouvání se budoucí násilník chová jako ideální partner. Pokud má oběť nějaké pochyby, rozptýlí je její zamilovanost a manipulace ze strany partnera.

Po nějaké době se do vztahu dostává napětí, které postupně roste a přejde v násilí. Násilník postupně ovládne celý život oběti i ji samotnou. Domácí násilí se odehrává v typickém cyklu násilného chování a smířování. Smířováním a sliby si násilník zajišťuje, aby oběť ze vztahu neodešla, a oběť je jimi zmatena a dělá si naděje na zlepšení ve vztahu. Násilí má mnoho podob a ne všechny lze rozpoznat na první pohled. Když si oběť začne uvědomovat svou situaci, může být pro ni velmi těžké odejít. Odchod může stěžovat zastrasování a citové vydírání či starost o děti, finanční závislost apod.

Jedním z rizikových faktorů výskytu partnerského násilí je kromě nízké sebe-kontroly agresora a výskytu násilí v jeho původní rodině např. i výskyt násilí v původní rodině oběti, které zřejmě vede k menší (pomalejší) tendenci vztah opustit. Rozhodnutí definitivně ze vztahu odejít může trvat dlouho a oběť může učinit i několik pokusů. Nelze pominout také možnost stockholmského syndromu, kdy se ohrožená osoba iluzorně zbavuje pocitu strachu tím, že se vnitřně smíří s osobou agresora a začne k němu chovat sympatie.

V případech mužů-obětí je specifické, že muži v důsledku sociálních stereotypů dlouho sami sebe nevnímají jako oběti nebo se to stydí přiznat, jejich signály navenek bývají minimální a jejich situace může tak být dlouho hodnocena jako izolované přestupky ze strany partnerky.²⁰

U věřících obětí podle zkušeností autorky ztěžuje odchod nesprávné chápání nerozlučitelnosti manželství a slibu spolu nést dobré i zlé, nesprávné pojetí křesťanské nauky o utrpení a kříži, a obecně malá tolerance a malá schopnost rozlišování příbuzných, křesťanských společenství a dokonce i kněží vzhledem k rozvodům. Na tento problém a také na zneužívání biblických textů na podporu

²⁰ Srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 252–254, 276–281; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Viktimologie pro forenzní praxi*, Praha, 2014, s. 50–54, 92–96; PODANÁ, Zuzana, *Psychické násilí*, s. 86–88; ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda, a kol., *Domácí násilí*, s. 52–55, 83–95; ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., *Krise a krizová intervence*, Praha, 2017, s. 11–21; VELIKOVSKÁ, Martina, *Psychologie obětí trestných činů*, Praha, 2016, s. 110–111.

násilí upozorňuje dokument Komise pro ženy ve společnosti a v církvi a Komise pro manželství a rodinu Konference katolických biskupů Spojených států amerických z listopadu 2002.²¹

Dalším bodem, kterým je třeba se zabývat, je hodnocení výpovědi stran řízení, které jsou v soudních řízeních prvním důkazním prostředkem, mají mezi důkazními prostředky první místo a pokud jsou podpořeny a potvrzeny dalšími prvky, je možné jim přiznat dokonce účinnost plného důkazu,²² a svědků.

Je třeba mít na paměti, že oběť se se svým trápením po dlouhou dobu nemusela nikomu svěřit (svědectví a jiné důkazy *tempore non suspecto*). Tato skutečnost není v případech partnerského násilí ojedinělá, hraje zde roli stud i další příčiny. Proto je potřeba věnovat pozornost právě znakům partnerského násilí.²³ Vedení výslechu klade na osobu vyslyšajícího specifické nároky. Je třeba se vyvarovat chyb, které by ovlivnily hodnocení výpovědi. Vyšetřující soudce by měl mít v tomto ohledu vysokou míru sebepoznání, schopnost empatie a měl by záměrně a vědomě kontrolovat své vnitřní postoje a dojmy při výslechu.²⁴

²¹ O obětech partnerského násilí, žen i mužů, kolují různé mýty, které v očích druhých jejich utrpení zlehčují a snižují odpovědnost pachatele. Srov. např. BURIÁNEK, Jiří, PODANÁ, Zuzana, *Domácí násilí jako společenský problém a výzkumné téma*, s. 31–32; BUSCOTTE, Andrea, *Z pekla ven*, s. 20–28; CONWAYOVÁ Helen L., *Domácí násilí*, s. 68; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Viktimologie pro forenzní praxi*, s. 33–70; VELIKOVSKÁ, Martina, *Psychologie obětí trestných činů*, s. 34–38, 85–87. O nesprávném pojetí utrpení v životě křesťana srov. KARKOŠKOVÁ, Slávka, *Obete sexuálního zneužívání dětí mezi námi*, Velký Šariš–Kanaš, 2014, s. 218–320; *When I call for help*, A Pastoral Response to Domestic Violence Against Women, dostupné na <<https://perma.cc/7YMM-VULR>> (10. 6. 2018). O tom, jaké je povědomí o domácím násilí v České republice, jaké jsou postoje k němu a zkušenosti s ním, a o vývoji těchto skutečností v čase, vypovídají dva reprezentativní výzkumy STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR z let 2001 a 2006. Shrnutí výsledků a jejich porovnání je dostupné na <<https://perma.cc/VM65-CTUT>>, <<https://perma.cc/JS76-VSLR>> a <<https://perma.cc/R6EE-NG4E>> (10. 6. 2018).

²² Srov. kán. 1530, 1536 § 2 a 1678 § 1 CIC/1983; ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Il valore di prove delle dichiarazioni giudiziali delle parti nelle cause di nullità matrimoniale*, in: Rivista diocesana Torinese č. 3/2000, Torino, s. 20–23; ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Diritto processuale canonico*, s. 423; ARROBA CONDE Manuel Jesús, *Prova e difesa nel processo di nullità del matrimonio canonico*, s. 75–89; SERRANO RUIZ, José María, *Confessione e dichiarazione delle parti nelle cause canoniche di nullità matrimoniale*, Padova, 2003, s. 167–170.

²³ Srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 252–254.

²⁴ Patří sem např. sociální stereotypy (ustálené schematické soudy), tzv. haló efekt (vnímání vyslychaného prostřednictvím jedné dominující charakteristiky), první dojem (utvoření názoru hned v prvních minutách), kognitivní rámeček (ustálení představy o skutečnostech obvyklých v daných situacích, které ale vedou k bezděčné filtraci toho, co vyslychaný říká), isiosynkrasie (přecitlivělost na určité podněty), protipřenos (pronikání privátní vztahové polohy do profesionálního vztahu), Pygmalion-efekt (ovlivňování chování druhého svými očekáváními), ale také např. obava

V případě partnerského násilí by vyšetřovatel a soudci při hodnocení svědeckví i svých dojmů z nich měli být obeznámeni jmenovitě s tzv. mýtem dokonalé oběti. Je to sociální konstrukce, která nekoresponduje s realitou, nicméně funguje jako sociální stereotyp a ovlivňuje pohled na oběti zločinů obecně a jednání s nimi. Zhruba řečeno, správná oběť je podle něj slabá, ctnostná, odevzdaná, čistá a neschopná vyvinout dostatek síly na obranu. Takové oběti vyvolávají sympatie a věří se jim.

Pokud se ale obětí stane osoba, která tento obraz nespĺňuje, její situace se zlehčuje a nevěří se jí. Přitom zejména u obětí sexuálních deliktů a domácího násilí může být profil oběti velmi rozmanitý a neměl by být důvodem ke zpochybňování odpovědnosti a viny pachatele. Vzhled, způsoby, vlastnosti oběti nesmějí ovlivnit hodnocení výpovědi oběti ve smyslu zlehčování jejího utrpení a její věrohodnosti.²⁵

Věrohodnost osoby je důležitým prvkem pro posouzení pravdivosti její výpovědi. To je zvláště důležité, stojí-li proti sobě dvě protichůdné výpovědi. Věrohodnost je psychologický pojem a označuje, zda lze výpovědi věřit, tj. že vypovídající líčí události, které skutečně zažil a zapamatoval si je. Jde o to rozlišit ve výpovědi skutečnosti, které osoba sama zažila, od prvků, které představují (bezděčně či záměrně) produkt fantazie či myšlení a nikoli paměti.

O tomto, jak uvádí Ludmila Čírtková, panuje mezi právníky a forenzními psychology intuitivní shoda, ale „všeobecně akceptovaná a závazná definice pojmu věrohodnost v odborné forenzní psychologické literatuře zatím neexistuje“. Pravdivost je právní kategorie, která označuje, že výpověď je pravdivá, korespondující s realitou. Věrohodná výpověď je zároveň pravdivá, ale odráží pravdu očima osoby, která vypovídá.

Rozlišuje se také věrohodnost obecná a speciální. Obecná věrohodnost je určitá komplexní psychologická charakteristika osobnosti, která je u různých lidí různě rozvinutá. Méně věrohodný je např. člověk se sklonem k fantazijnímu dotváření vzpomínek, k drobnému podvádění apod. Nižší obecnou věrohodnost mohou způsobovat určité obecné vlastnosti (např. hystericky akcentovaná osobnost či duševní choroby). Zde může být pomoci *testimonium credibilitatis* či svědecké výpovědi týkající se věrohodnosti stran a svědků.

z odpovědnosti. Podrobněji srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 308–314. Srov. také HOUBOVÁ, Drahomíra a kol., *Psychologie pro právníky*, s. 175–179.

²⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Viktologie pro forenzní praxi*, s. 27–31; VELIKOVSKÁ, Martina, *Psychologie obětí trestných činů*, s. 33–34.

V případě speciální věrohodnosti se jedná o to, zda je konkrétní výpověď pravdivá a do jaké míry koresponduje se skutečností. I obecně nevěrohodná osoba ovšem může podat ve speciálním případě pravdivé svědectví a naopak. Věřitelná výpověď, v našem případě výpověď pravých obětí, má pět znaků: promptní odmítnutí obvinění, bohaté, detailní a opakované prohlášení o nevině, vracení se k bodům obvinění se snahou je logicky a věcně vyvracet, odvolání se na širší kontext jako je např. osobnostní založení či způsob života vyslychaného, obava z ostudy a dopadu na rodinu, přátele, vlastní pověst.

Příznakem lživé výpovědi je zadržování informací, které by měl vyslychaný vědět, vypouštění rozporuplných částí své vlastní výpovědi, útek od podstatných otázek zamlžováním nepodstatnými detaily, kladení otázek vyslychajícímu, užívání vágních formulací, příznaky servilnosti k vyslychajícímu, Freudovy signály chybných výkonů (např. přeroknutí), přehnaná akurátnost až přídržlost ve vystupování, stereotypní opakování výpovědi bez jakýchkoliv změn v drobných detailech. Z neverbálních kritérií pak lze zmínit viditelné rozrušení nebo naopak úplná absence nervozity, změny ve vnějším chování na rozdíl od pravdivých sekvencí, absence či přehrávání emocí.

Věřitelná osoba používá originální jazyk a popisy, někdy i spontánní asociace, její výpověď je živá a bohatá na zdánlivě podružné detaily, popisování potíží a jejich překonání. Kritériem pravdivosti je také popis děje, kterému vypovídající příliš nerozumí; lhář naproti tomu popisuje věci tak, aby měly určitý smysl, nevymyslí část příběhu, kterému by sám nerozuměl. Může se stát, že oběť, pokud ještě nemá svou situaci zcela zpracovanou, bude vinit sama sebe, zlehčovat své utrpení a omlouvat násilníka, reaguje plaše a nejistě nebo naopak přecitlivěle. Pachatel si naopak není vědom ničeho nestandardního, působí věrohodně a argumentuje logicky, a pokud je věřící, rád poukazuje na nedostatek víry a křesťanského života druhé strany.

Může se také stát, že nějaká osoba viktimizaci záměrně nebo i nezáměrně předstírá (tzv. syndrom falešné viktimizace). Do základní skupiny falešných obětí patří pachatelé, kteří se vydávají za oběť, osoby trpící výraznou psychopatologií, bývalé oběti, které jsou přecitlivělé a vztahovačné a i neškodné situace mohou interpretovat jako nebezpečné, umělé oběti, kterým jde o to být středem pozornosti, a simulující oběti, které klamou zcela účelově pro svůj vlastní prospěch.

I když existují nepravdivá obvinění z týrání, a v jednom z případů projednávaných u Diecézního soudu v Plzni se takové skutečně objevilo, bylo zjištěno, že

výskyt falešných obětí je nadhodnocován a předstírání viktimizace u obětí obecně je výjimkou.²⁶ V případě svědků můžeme z vlastní zkušenosti i zkušenosti jiných soudců říci, že se může stát, že tito banalizují problémy, protože takzvaně nechťejí uškodit, nebo jsou ovlivněni pachatelem. Je tedy třeba opravdu pečlivě rozlišovat.

Kodex kanonického práva z roku 1983 v kán. 1572 dává kritéria pro posouzení svědectví, které lze analogicky použít i pro hodnocení výpovědi stran.²⁷ Jsou to: 1. osobní poměry a počestnost, 2. zda se jedná o svědectví na základě vlastních poznatků nebo o domněnky, svědectví z doslechu, či z veřejného mínění, 3. stupeň jistoty svědectví, 4. shoda s ostatními důkazními prostředky. V případech partnerského násilí však mohou být tato kritéria v některých bodech zavádějící.

Co se týče osobních poměrů a počestnosti, je třeba mít na zřeteli, že oběti se mohou v důsledku násilí chovat po kratší či delší dobu, nebo dokonce trvale, jinak než normálně, dokonce i v rozporu s obecnou morálkou. Nepřímým indikátorem závažnosti násilí a jeho negativního dopadu na psychiku oběti může být např. to, že se oběť v reakci na násilí uchýlí k uklidňujícím lékům či alkoholu.

Násilí obecně má dopad na kvalitu dalšího života oběti a její reakce mohou být různorodé a často pro laické okolí velmi překvapivé. Je třeba počítat také s možností tzv. terciální viktimizace, což je trvalá změna psychiky, životní linie nebo životního programu poté, co se člověk stal obětí trestného činu nebo jiné nepřívznivé události. Z psychologického hlediska to znamená, že prožité trauma umocňuje specifické rysy člověka, což u něj může vést k chronickému průběhu posttraumatické stresové poruchy.

Empiricky bylo doloženo, že v důsledku chronické viktimizace v případech domácího násilí se mění dynamické vlastnosti osoby. Závažnost důsledků násilného jednání pro oběť souvisí s jejím osobnostním založením, okolnostmi násilného jednání i reakcí okolí.²⁸

²⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 137–144, 377–380; MATOUŠKOVÁ, Ingrid, *Aplikovaná forenzní psychologie*, Praha, 2013, s. 246–250.

²⁷ Srov. ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Diritto processuale canonico*, s. 463–464; ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Prova e difesa nel processo di nullità del matrimonio canonico*, s. 108–110.

²⁸ Srov. *Diagnostický a statistický manuál duševních poruch*, Praha, 2015, s. 285–295; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Policejní psychologie*, Plzeň, 2006, s. 201–211; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Viktimologie pro forenzní praxi*, s. 88–91; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Příručka pro pomáhající profese, Praha, 2007, s. 23–29; PODANÁ, Zuzana, *Subjektivní vnímání násilí ve vztahu a reakce žen na ně*, in: PIKÁLKOVÁ, Simona,

Jak bylo uvedeno výše, násilná osoba se může dokonce sama vydávat za oběť násilí. Může se v extrémních případech stát, že okolí z různých důvodů straní násilnému partnerovi. Násilník může zpochybňovat psychické zdraví oběti, a to nejen v průběhu řízení, ale i dlouhodobě před druhými lidmi, nebo ji může nutit k aktivitám, které ji kompromitují a které používá k zastrašování, a tímto způsobem ovlivňovat mínění okolí. Sám nemá pocit, že by páchal něco špatného, za své chování nepřijímá zodpovědnost a násilí zlehčuje a podceňuje.²⁹

Násilníky nemusejí být jen obecně násilné osoby, osoby se závislostí či osoby s psychickou zátěží. Sociálně problémoví pachatelé, kteří se chovají násilně jak doma, tak na veřejnosti, tvoří naopak méně početnou skupinu. Více je těch, kteří se chovají jinak doma a jinak na veřejnosti, lidé „dvojí tváře“, bez psychiatrické diagnózy. Navenek mohou být oblíbení, třeba i ve farnosti činní, považovaní za skvělé společníky a starostlivé partnery. A v mnoha ohledech, např. v péči o děti, mohou být skutečně velmi schopní. Pachatelé trpící poruchou osobnosti mohou tuto poruchu ventilovat jen doma a svému sociálnímu okolí se jeví jako jiné osobnosti, než jak je vykresluje oběť. Svědkové nemusejí umět jejich projevy správně hodnotit.³⁰

Je praxí některých církevních soudů, že po skončení výslechu se k zápisu přidává zpráva o průběhu výslechu a hodnocení věrohodnosti toho, kdo vypovídá. Také při jejím hodnocení je třeba brát v úvahu, že chování lidí vystavených traumatu může mít projevy, které by v normálním případě mluvily v neprospěch věrohodnosti, v této situaci však bývají zcela běžné.³¹ Při vyšetřování a hodnocení důkazů

PODANÁ, Zuzana, BURIÁNEK, Jiří, *Ženy jako oběti partnerského násilí: sociologická perspektiva*, s. 68–71; VELIKOVSKÁ, Martina, *Psychologie obětí trestných činů*, s. 82–83.

²⁹ Srov. CONWAYOVÁ, Helen L., *Domácí násilí*, s. 21–24; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 232–233; TOPINKA, Daniel (ed.), *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu*, s. 15.

³⁰ Kritéria k odlišení skutečně ohrožené osoby od násilně názorně ukazuje tabulka uvedená v publikaci ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., *Domácí násilí*, s. 101–102. Dále srov. CONWAYOVÁ, Helen L., *Domácí násilí*, s. 67; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 251–256; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Moderní psychologie pro právníky*, Praha, 2008, s. 36–40; TOPINKA, Daniel (ed.), *Domácí násilí z perspektivy aplikovaného výzkumu*, s. 15.

³¹ Jedná se např. o nepřiměřenou chladnost či naopak zdánlivé přehánění, postupné rozpominání se, vyprávění na přeskáčku, zmatenost apod. Srov. např. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Policejní psychologie*, s. 383–384; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, s. 24–31.

je tedy třeba počítat s fungováním lidské psychiky v těžké, stresující a traumatické události, kterou partnerské násilí je.

Při zvažování dalších bodů kán. 1572 je v případě partnerského násilí třeba vzít v úvahu, že u obětí partnerského násilí byla zjištěna jejich tendence zlehčovat závažnost projevů násilí ze strany partnera. Často z mnoha věcí viní samy sebe. Přetrvávající posttraumatická stresová porucha může ovlivňovat mechanismus vybavování si faktů v souvislosti s traumatickou událostí, což se může projevit potížemi v rozpomínání. Projev oběti může být velmi rezervovaný, kdy řekne spíše méně než více, protože mluvit o traumatických událostech před třetí osobou je pro ni velmi bolestné, nebo naopak její projev může být při vzpomínce na prožitou bolest velmi emotivní a tak působit až teatrálně. To vše může vyvolávat dojem nevěrohodnosti i např. v posuzování koherence s ostatními důkazy.³²

Co se týče dalších důkazních prostředků, jako jsou indicie (které patří k nepřímým důkazům), okolnosti (*adiuncta rerum*), které jsou částečnými důkazy, a další prvky (*adiuncta personarum* neboli osobní okolnosti),³³ již bylo zmíněno posouzení délky trvání manželství a osobních poměrů, počestnosti a pověsti.

V případech, kdy se posuzuje neschopnost převzít podstatné manželské povinnosti, je povinným důkazem znalecký posudek, pokud se to nejeví jako neúčinné (např. když je tato neschopnost nebo naopak její neexistence dostatečně dokázána jinými prostředky).³⁴ Vyžaduje se zde prokázání existence příčiny psychické povahy této neplatnosti a prokázání souvislosti mezi příčinou a jejím projevem, který ovlivňuje schopnost dané osoby převzít podstatné manželské povinnosti a vytvořit manželské *consortium totius vitae*, jak je definuje nauka katolické církve.³⁵

³² Srov. *Diagnostický a statistický manuál duševních poruch*, s. 285–295; CONWAYOVÁ, Helen L., *Domácí násilí*, s. 69; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, s. 133–136, 387; ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Viktimologie pro forenzní praxi*, s. 88–90; PODANÁ, Zuzana, *Subjektivní vnímání násilí ve vztahu a reakce žen na ně*, s. 68–71.

³³ Srov. ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Diritto processuale canonico*, s. 439–442.

³⁴ Srov. kán. 1680 CIC/1983; ARROBA CONDE, Manuel Jesús, *Diritto processuale canonico*, s. 472.

³⁵ Srov. kán. 1095, 3° CIC/1983; D'AURIA, Angelo, *Il consenso matrimoniale*, Dottrina e giurisprudenza canonica, Roma, 2007, s. 217–220.

Resumé

Násilí mezi manžely se nevyhýbá ani křesťanským manželstvím a násilníkem nemusí být jen nevěřící partner. Za projevy násilí mezi partnery může stát skutečnost, která činí kanonické manželství neplatným. Článek se zabývá aspekty partnerského násilí, které by mohly být důležité pro rozlišování tohoto jevu v kauzách neplatnosti kanonického manželství, a zabývá se specifiky hodnocení důkazů, které tyto případy vykazují.

Summary

Intimate Partner Violence and the Nullity of Canonical Marriage

Violence between a husband and wife does not avoid even a Christian marriage, and it is not always the case that the aggressor is the partner who is not Christian. There may be an issue that renders a canonical marriage null behind the acts of violence between partners. The article deals with aspects of intimate partner violence that could be important for distinguishing this phenomenon in the cases of the nullity of canonical marriage and deals with the specifics of assessing the evidence in these cases.

Zusammenfassung

Gewalt in Paarbeziehungen und die Ungültigkeit der kanonischen Ehe

Gewalt zwischen den Ehegatten findet auch im Falle der kirchlichen Ehen statt und der Gewalttäter muss nicht zwangsläufig der nicht glaubende Partner sein. Tatsächliche Hintergründe solcher Gewalttaten könnten die kanonische Ehe nichtig machen. Artikel befasst sich mit den Aspekten der Gewalt in Paarbeziehungen, die von einer Bedeutung für die Beurteilung dieses Phänomens in einzelnen Fällen der Ehenichtigkeit der kanonischen Ehe sein könnten, und befasst sich mit spezifischen Aspekten der Beweismittelbeurteilung in solchen Fällen.

Riassunto

La violenza matrimoniale e l'invalidità del matrimonio canonico

La violenza tra i coniugi non evita nemmeno le coppie cristiane. Il prepotente non deve essere solo il coniuge non-credente. Un fatto che fa un matrimonio invalido, può stare dietro alle manifestazioni di violenza tra i coniugi. L'articolo si occupa dei diversi aspetti della violenza coniugale che possono essere importanti per distinguere questo fenomeno nelle cause di nullità del matrimonio canonico e si concentra soprattutto sui particolari della valutazione di prove che queste cause dimostrano.

Klíčová slova: manželství, neplatnost, domácí násilí, partnerské násilí, důkaz

Keywords: marriage, nullity, domestic violence, intimate partner violence, evidence

Autorka

Mgr. et Mgr. Martina Vintrová, IC.D., se narodila v roce 1969 ve Vimperku. Absolvovala magisterský obor jaderná fyzika na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy (1993) a magisterský obor náboženské nauky na Katolické teologické fakultě téže univerzity (1998). Získala doktorát z kanonického práva na Papežské lateránské univerzitě v Římě (2011). V letech 2003 až 2008 byla advokátkou Interdiecézního církevního soudu v Praze. Od roku 2009 působí jako soudkyně Diecézního soudu v Plzni, od roku 2018 také jako advokátka téhož soudu. Od roku 2015 přednáší kanonické právo na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni.

Mgr. et Mgr. Martina Vintrová, IC.D., was born in 1969 in Vimperk. She graduated in nuclear physics at the School of Mathematics and Physics of Charles University in Prague (1993) and religious studies at the School of Catholic Theology of the same university (1998). She obtained a doctorate in canon law at the Pontifical Lateran University in Rome (2011). Between 2003 and 2008, she was an advocate at the Interdiocesan Tribunal in Prague. Since 2009, she has been a judge of the Diocesan Tribunal in Pilsen and since 2018 she has been an advocate at the same court. Since 2015, she has lectured on canon law at the School of Law of the West Bohemian University in Pilsen.

Mgr. et Mgr. Martina Vintrová, IC.D., geboren in 1969 in Vimperk, absolvierte Magisterstudium der Kernphysik an der Mathematisch-physikalischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag (1993) und Magisterstudium der Religion an der Katholisch-theologischen Fakultät derselben Universität (1998). Sie erwarb den Dokortitel des kanonischen Rechts an der Päpstlichen Lateranuniversität in Rom (2011). In den Jahren 2003–2008 war sie als Anwältin des Interdiözesangerichts in Prag tätig. Seit 2009 ist sie als Richterin und seit 2018 auch als Anwältin des Diözesangerichts in Pilsen tätig. Seit 2015 liest sie kanonisches Recht an der Juristischen Fakultät der Westböhmisches Universität in Pilsen.

Mgr. et Mgr. Martina Vintrová, IC.D., nata nel 1969 a Vimperk, si è laureata in corso magistrale in fisica atomica presso la Facoltà Matematico-fisica della Università Carolina di Praga (1993) e in scienze religiose presso la Facoltà di Teologia cattolica della medesima (1998). Ha conseguito il dottorato in diritto canonico presso la Pontificia Università Lateranense a Roma (2011). Tra 2003 e 2008 era avvocatessa del Tribunale Interdiocesano Ecclesiastico a Praga, dal 2009 è giudice del Tribunale diocesano a Plzeň, dal 2018 anche avvocatessa dello stesso tribunale. Dal 2015 insegna il diritto canonico alla Facoltà di Giurisprudenza della Università di Boemia Occidentale di Plzeň.

Mgr. et Mgr. Martina Vintrová, IC.D.

Diecézní církevní soud v Plzni

nám. Republiky 35

301 00 Plzeň

e-mail: vintrova@bip.cz